

with traditionally strong centralized control, more power is transferred to the local level. Therefore, to find a grain of truth in these processes and be able to apply it in Ukraine in terms of decentralization of power is a priority of both local managers and scientists-educators.

Key words: centralization/decentralization of power, the European experience of educational reform, educational institutions, models of education management.

УДК 37.07:316.613

Мешко Г. М., Мешко О. І.*

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Статтю присвячено дослідженню проблеми формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано сутність соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі, чинники, що впливають на його формування. Представлено результати вивчення стану соціально-психологічного клімату в педагогічних колективах загальноосвітніх начальних закладів. На підставі аналізу наукової літератури, результатів проведеного дослідження розроблено й обґрунтовано модель формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, педагогічний колектив, загальноосвітній навчальний заклад, модель формування соціально-психологічного клімату, управління процесом формування соціально-психологічного клімату.

Однією з важливих проблем сучасної системи освіти є підвищення ефективності роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Успіх діяльності освітньої установи значною мірою залежить від соціально-психологічного клімату в ній. Сприятливий соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі забезпечує високу працездатність, належний стан професійного здоров'я і психологічного самопочуття його членів, взаємну підтримку в досягненні цілей, згуртованість колективу. А це, відповідно, сприяє забезпеченню високої ефективності діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Тому формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі є важливим завданням керівника для досягнення успішності функціонування загальноосвітнього навчального закладу.

Соціально-психологічний клімат є об'єктом дослідження багатьох науковців. Вивченню цього психологічного феномену в трудових колективах присвячено дисертації Ф. Джафарова, Т. Загрузіної, О. Засурцевої, Л. Зоріна, Б. Махмудова, Г. Скомаровського та ін. Результати дослідження проблеми психологічного клімату в педагогічному колективі представлено в працях Н. Анікеєвої, Н. Коломінського, Л. Карамушки, О. Проскури, Р. Шакурова. Окремі аспекти цього соціально-психологічного феномену вивчали М. Балашов, П. Бісіркін, Є. Єрмолаєв, Г. Карпов, І. Сингаївська, Ю. Сировецький, Л. Шубіна та ін. Проблема соціально-психологічного клімату в загальноосвітньому навчальному закладі вивчена недостатньо, зокрема недостатньо досліджено соціально-психологічний клімат як вагомий важіль управління педагогічним колективом, його цілеспрямоване формування та педагогічне управління.

Мета статті полягає у визначенні сутності соціально-психологічного клімату, чинників, які на нього впливають, шляхів його формування в контексті діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу, особливостей управління процесом формування цього феномена.

Педагогічний колектив загальноосвітнього навчального закладу відрізняється від інших колективів цілями й умовами діяльності, структурою та професійними

*© Мешко Г. М., Мешко О. І.

якостями його членів. Саме ці відмінності впливають на формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі.

У науковій літературі соціально-психологічний клімат педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу розглядається як складна інтегрована характеристика колективу, що емпірично виявляється в домінувальному, відносно стійкому груповому настрої, що є результатом відображення педагогічними працівниками міжособистісних і ділових взаємин у колективі, опосередкованих цілями та змістом спільної професійно-педагогічної діяльності в специфічних умовах закладу.

У контексті нашого дослідження важливими є виокремлені Н. Волковою ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату:

- довіра, доброзичливість, чуйність, висока взаємовимогливість і ділова критика; вільне висловлювання власної думки під час обговорення питань, що стосуються колективу;

- відсутність тиску керівника на підлеглих і визнання за ними права приймати важливі для колективу рішення;

- поінформованість усіх про завдання колективу і стан їхнього виконання, можливість займати активну позицію у процесі ділового спілкування в колективі;

- наявність умов для активної професійної та творчої діяльності, самореалізації, самоствердження, саморозвитку кожного працівника;

- задоволення роботою та належністю саме до цього колективу;

- взаємодопомога членів колективу в критичних ситуаціях;

- прийняття індивідами на себе відповідальності за справи в колективі;

- уболівання за честь колективу, сприяння його розвитку [4, с. 54].

Структуру соціально-психологічного клімату педагогічного колективу вчені [3; 4; 6] представляють у взаємозв'язку та взаємозумовленості емоційного (міра задоволеності працівником членством у колективі та станом взаємин у ньому, прийняття переважаючого стилю керівництва й професійного спілкування, характер переживання результатів спільної педагогічної діяльності), когнітивного (міра усвідомленості цілей і завдань спільної педагогічної діяльності, узгодженості власної педагогічної концепції з педагогічними поглядами колег, соціально-перцептивної поінформованості про педагогічний колектив у цілому та окремих своїх колег) і поведінкового (спосіб професійної самореалізації в педагогічному колективі, рівень активності членів у його соціальному й професійному житті) компонентів.

Основними чинниками, які впливають на стан соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі, є зміст праці та ступінь задоволення педагогів роботою; умови праці; ступінь задоволення характером міжособистісних взаємин з колегами; стиль керівництва; особистість керівника, задоволеність працівниками.

Важливим чинником, який впливає на соціально-психологічний клімат, є рівень психологічної сумісності членів колективу, зокрема таких їхніх психологічних характеристик, як соціально-професійні потреби й інтереси, особливості характеру й темпераменту, рівень педагогічної майстерності та професіоналізму, оптимальне поєднання яких забезпечує високу ефективність діяльності педагогічного колективу.

Соціально-психологічний клімат колективу значною мірою залежить від рівня психологічної культури керівника навчального закладу та педагогічних працівників, від їхньої комунікативної компетентності, умінь запобігати конфліктним ситуаціям і розв'язувати їх, конструктивно долати професійні труднощі.

Помітний вплив на соціально-психологічний клімат має і такий чинник, як збалансованість колективу за віковими показниками та рівнем фахової підготовки. З одного боку, колектив, у складі якого працюють досвідчені педагоги, сприяє підвищенню фахової майстерності молодих працівників; а з іншого – більша «готовність» молоді до сприйняття різних реформ і нововведень дає змогу колективу, де працюють молоді, енергійні, творчі вчителі, швидше адаптуватися до відповідних соціальних і професійних змін [1, с. 205].

Соціально-психологічний клімат багато в чому залежить від гендерного складу педагогічного колективу. Більшість педагогічних колективів часто бувають суто жіночими, тобто незбалансованими за гендерним складом. Унаслідок цього такі риси, як уразливість, підвищена емоційність, нестабільність, властиві жінкам, посилюються. Тому в суто жіночих педагогічних колективах можуть частіше виникати конфліктні, напружені ситуації. Крім того, природне бажання жінки подібатися представникам протилежної статі, самостверджуючись при цьому, у таких колективах залишається нереалізованим [2, с. 68].

Чинником, який сприяє стабілізації взаємин у педагогічному колективі, є вмiле керівництво керівника загальноосвітнього навчального закладу, яке полягає в майстерності знаходити з педагогічними працівниками спільну мову, цікавитися їхніми проблемами, делегувати повноваження, згуртовувати навколо себе, створювати особливу атмосферу задоволення педагогічною діяльністю, справедливо оцінювати результати праці членів колективу.

Узагальненим показником стану соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі є ставлення його членів до себе й колективу загальноосвітнього навчального закладу, до педагогічної діяльності та системи виховання, до відносин керівництва й підпорядкування, до керівників освітньої установи та колег, до виконання професійно-посадових обов'язків [5].

Сприятливий соціально-психологічний клімат дає змогу керівникові забезпечити більш ґрунтовне розуміння членами педагогічного колективу основних цілей діяльності, швидко мобілізувати колектив на їх виконання та здійснення координації діяльності. Це у свою чергу допомагає керівникові у прийнятті ефективних управлінських рішень, конструктивній взаємодії з усіма учасниками педагогічного процесу.

Як відомо, соціально-психологічний клімат виникає спонтанно. Але сприятливий психологічний клімат загальноосвітнього навчального закладу є підсумком систематичної роботи адміністрації, спрямованої на вдосконалення взаємин між керівниками і підлеглими, самими підлеглими. Тому формування соціально-психологічного клімату має бути постійною турботою і важливим завданням керівника загальноосвітнього навчального закладу.

На підставі проведеного дослідження в загальноосвітніх навчальних закладах м. Тернополя та Тернопільської області з використанням розробленої нами анкети з'ясовано стан соціально-психологічного клімату в педагогічних колективах цих навчальних закладів, стан емоційного благополуччя членів педагогічного колективу (рівень емпатичних тенденцій, емоційного вигорання). У багатьох навчальних закладах панує недоброзичливість, заздрісність, нездорова конкуренція; 46,3 % опитаних не задоволені стилем керівництва навчальним закладом, 43,2 % – взаєминами з адміністрацією; 39 % – взаєминами з колегами по роботі. У багатьох навчальних закладах низький рівень взаємодопомоги, підтримки, співробітництва. Майже кожен третій опитаний педагог (30,1 %) не відчуває себе в педагогічному колективі безпечно і захищено, у них невисокий рівень емоційного благополуччя.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення стану досліджуваної проблеми у практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів, результатів проведеного нами опитування розроблено модель формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу (рис. 1), яка охоплює: мету; компоненти соціально-психологічного клімату; чинники, що впливають на його формування; програму оптимізації соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі; шляхи його формування в контексті діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу; моніторинг ефективності програми оптимізації соціально-психологічного клімату; результат.

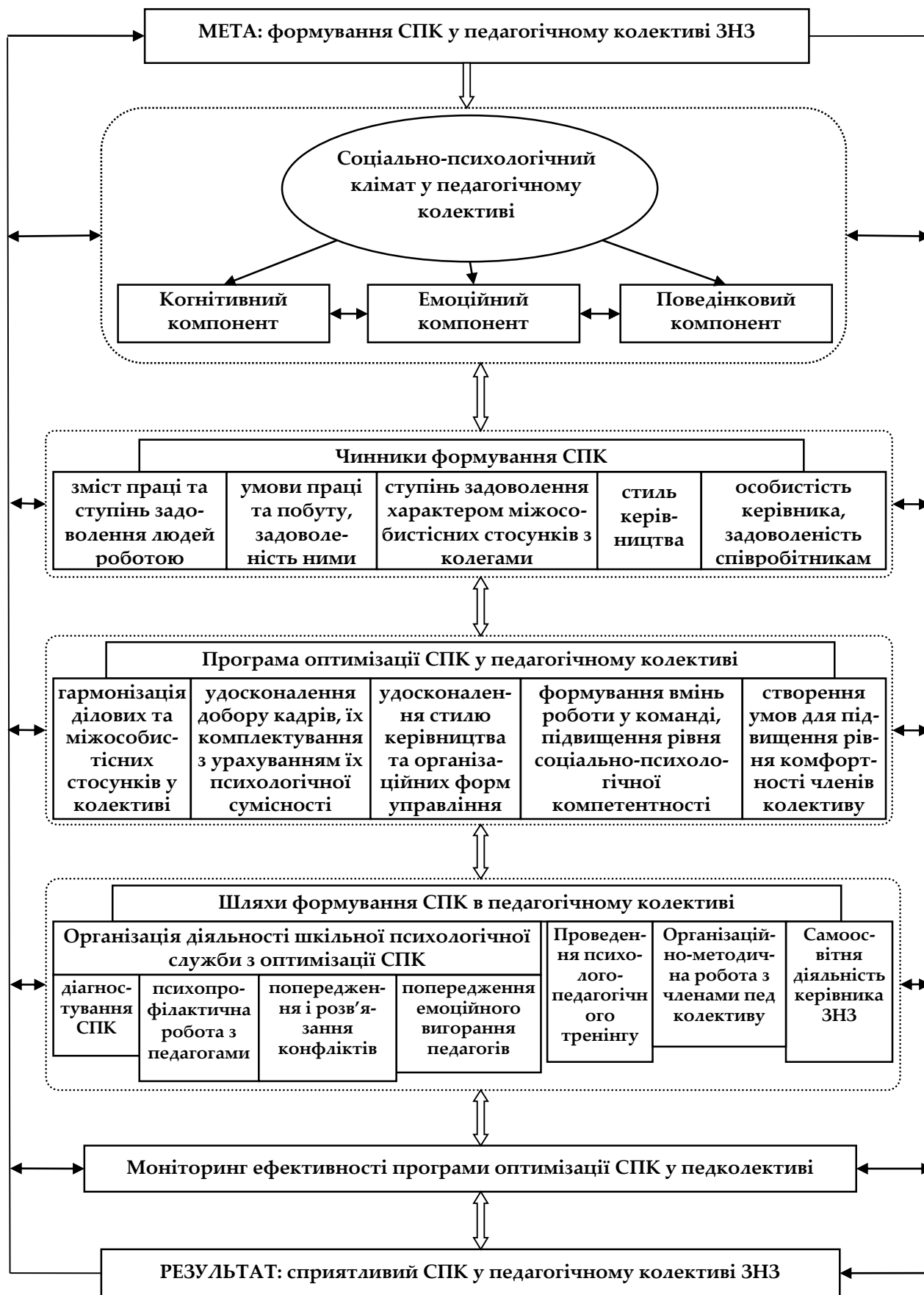

Рис. 1. Модель формування соціально-психологічного клімату (СПК) у педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу

Запропонована нами програма оптимізації соціально-психологічного в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу передбачає: гармонізацію ділових і міжособистісних стосунків у педагогічному колективі; удосконалення добору кадрів, їх комплектування з урахуванням їх психологічної сумісності; удосконалення стилю керівництва, організаційних форм управління; формування вмінь роботи в команді, підвищення рівня соціально-психологічного компетентності членів колективу; створення умов для підвищення рівня комфортності членів педагогічного колективу.

Для покращення соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі нами розроблено програму психолого-педагогічний тренінгу, спрямованого на формування вмінь роботи в команді; профілактику й усунення професійно небажаних якостей, деформацій, деструктивних змін особистості педагога; формування соціально-психологічної компетентності педагогів, навичок конструктивної міжособистісної взаємодії; покращення рівня їх емоційного благополуччя; особистісно-професійне зростання. Психолого-педагогічний тренінг сприяє мобілізації особистісних і нервово-психічних ресурсів педагогів, оволодіння ними психотехніками самовпливу, усуненню невротичних компонентів власного внутрішнього світу.

У рамках тренінгової групи її учасники засвоювали і відпрацьовували нові способи взаємодії. вчилися відкрито говорити про себе, свої почуття, труднощі, відчуваючи при цьому психологічний комфорт, захищеність і безпеку. Найбільш суттєвим результатом тренінгу є розуміння педагогами власних психологічних особливостей і проблем, причин і механізмів виникнення агресивності, ворожості, заздрісності, мстивості, нестриманості, а також способів формування вмінь роботи в команді, оволодіння конструктивними копінг-стратегіями. Після занять у групі психолого-педагогічного тренінгу при моделюванні й аналізі конфліктних ситуацій у педагогів виявлено такі домінуючі тенденції до прояву форм поведінки: співпраця, компроміс, уникнення.

У результаті проведення психолого-педагогічного тренінгу відбулися зміни в показниках соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу: зріс підсумковий показник характеристик психологічного клімату (за методикою В. Шпалинського, Е. Шелеста [7]) із 41 до 47 (при діапазоні показника від 13 до 65), відбулися зміни і в таких характеристиках педагогічного колективу, як контактність, відкритість, згуртованість, інформованість. Значно покращилися такі показники, як «задоволеність стосунками з колегами», «визнання та схвалення колегами по роботі заслуг, досягнень», «визнання та схвалення колегами особистих якостей». Криві «ідеального» та «реального» соціально-психологічного клімату після проведення психолого-педагогічного тренінгу значно наблизилися. Результати дослідження засвідчили зміни і в показниках, що відображають стан емоційного благополуччя членів педагогічного колективу.

Отже, соціально-психологічний клімат колективу має бути об'єктом цілеспрямованої роботи керівника і всього педагогічного колективу. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, результатів проведеного дослідження визначено такі шляхи формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу:

- організація діяльності шкільної психологічної служби з оптимізації соціально-психологічного клімату: систематичне вивчення (діагностика) стану психологічного клімату в педагогічному колективі; попередження і розв'язання конфліктів; психопрофілактична робота з окремими педагогами; попередження емоційного вигорання, професійних деформацій педагогів;

- розширення ділових і міжособистісних взаємин між членами педагогічного колективу,

- регулювання взаємин у колективі, усунення суперечностей між діловими та особистими стосунками в системі міжособистісних взаємин;

- проведення цілеспрямованої організаційно-методичної роботи з педагогами.
- постановка перед педагогічним колективом цікавої, корисної для суспільства та значущої для членів колективу мети, досягнення якої потребує напруженої творчої праці;
- формування традицій колективу;
- удосконалення умов праці членів колективу: створення умов для підвищення рівня комфортності педагогів та збереження позитивних взаємин між керівником і педагогами;
- проведення спеціальних тренінгів для підвищення згуртованості колективу та формування навичок роботи в команді, тренінгів особистісно-професійного зростання;
- розвиток комунікативної культури та навичок конструктивної міжособистісної взаємодії членів педагогічного колективу;
- підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності керівника до реалізації управлінської функції щодо формування соціально-психологічного клімату.

Таким чином, формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі є одним із головних завдань керівника загальноосвітнього навчального закладу. Це пояснюється впливом цього феномену як на якість професійного життя і професійної діяльності педагогів, стан професійного здоров'я педагогів, так і на ефективність навчально-виховного процесу. Стан соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі може розглядатися як один з індикаторів ефективності діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу, а окреслені вище шляхи його формування становлять перспективу подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : МГУ, 2005. – 414 с.
2. Бабосов Е. Социология управления / Е. Бабосов. – М. : Тетрасистемс. – 2002. – 88 с.
3. Воднік В. Структура соціально-психологічного клімату колективу, шляхи його регуляції та формування / В. Воднік // Бюлетень. – 2010. – № 5. – С. 36-38.
4. Волкова Н. П. Соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі / Н. П. Волкова. – К. : Академія. – 2001. – 460 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія управління : навчальний посібник / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Основи психології управління : монографія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ : Плай, 2011. – 426 с.
7. Шпалинский В. В. Основы современной психологии / В. В. Шпалинский, Э. Г. Шелест. – Харьков : ИВМО, «ХК», 1997. – С. 131-135.

Мешко Г. М., Мешко А. И.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КЛИМАТА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Статья посвящена исследованию проблемы формирования социально-психологического климата в педагогическом коллективе общеобразовательного учебного заведения. На основе анализа психолого-педагогической литературы выяснено сущность социально-психологического климата в педагогическом коллективе, факторы, влияющие на его формирование. Представлены результаты изучения состояния социально-психологического климата в педагогических коллективах общеобразовательных учебных заведений. На основании анализа научной литературы, результатов проведенного исследования разработана и обоснована модель формирования социально-психологического климата в педагогическом коллективе общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: социально-психологический климат, педагогический коллектив, общеобразовательное учебное заведение, модель формирования социально-психологического климата, управление процессом формирования социально-психологического климата.

Meshko H. M., Meshko O. I.

FORMATION OF PSYCHOSOCIAL CLIMATE AMONG TEACHING STAFF
AT GENERAL EDUCATION INSTITUTION CONTROL MANAGEMENT

The article deals with study of problem of psychosocial climate among teaching staff at general education institution formation. On the basis of psychological and pedagogical literature the essence of psychosocial climate among teaching staff and factors which influence its formation are found. The results of study of psychosocial climate among teaching staff at general education institutions status are presented. Based on the analysis of academic literature, results of the research conducted the model of psychosocial climate among teaching staff at general education institution formation that includes aim, structural components of psychosocial climate; factors which influence its formation; psychosocial climate optimizing program; ways of its formation; monitoring of suggested psychosocial climate optimizing program; result is developed and justified. The program of psychological and pedagogical training oriented to formation of teamwork skills, psychosocial competence of teaching staff members, meaningful person-to-person interaction skills, improvement of their emotional well-being level to improve psychosocial climate among teaching staff at general education institution is developed and approved. The ways of formation of psychosocial climate among teaching staff at general education institution control management are identified.

Key words: psychosocial climate, teaching staff, general education institution, model of psychosocial climate formation, formation of psychosocial climate management.

УДК 378.11:005,25

Шоробура І. М.*

ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

У статті розкрито функції управління вищим навчальним закладом, їх сутність, види та зміст. Виокремлено головні ознаки для класифікації функцій, зокрема планування, організації, мотивації, контролю й координації. Висвітлено концептуальні засади кожної функції, а саме: планування визначає перспективу й майбутній стан навчального закладу; організація – як об'єднувати людей, діяльність яких має певну мету. Функція мотивації існує як спонукання колективу до діяльності. Звертається увага на функцію контролю як можливість стежити за реалізацією прийнятих рішень і внесення коректив. З'ясовано, що в процесі реалізації функції координації та регулювання забезпечується єдність дій усіх управлінських підрозділів. Акцентовано на сукупності функцій, пов'язаних єдиним управлінським циклом.

Ключові слова: управління вищим навчальним закладом, функції управління, класифікація функцій, концептуальні засади функцій управління.

Нова парадигма соціального управління, що формується в Україні з урахуванням передового досвіду сучасного міжнародного менеджменту, забезпечить ефективність її економічного й соціального розвитку за дотримання певних умов. По-перше, у ній потрібно врахувати особливості попереднього розвитку та сучасного стану національної економіки, менталітет і поведінкові характеристики населення, тривалість періоду перетворень та інші специфічні фактори й умови. По-друге, в основу нової парадигми соціального управління слід покласти принципи і механізми, що дасть змогу інтегрувати національне народне господарство у світову економічну систему, посісти в ній гідне місце.

Педагогічний менеджмент сучасного вищого закладу освіти постає як комплекс принципів, методів організаційних форм і технологічних прийомів управління процесом взаємодії керівної та керованої підсистем, спрямований на досягнення його найвищої ефективності [3].

*© Шоробура І. М.